

УДК 355.01

DOI: 10.32837/apfs.v0i25.884

Максим Наїмович Єнін

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна

Анатолій Анатолійович Мельниченко,

кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії і практики управління

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна

Любов Іванівна Мельник

магістрантка 6 курсу спеціальності «Публічне управління та адміністрування»

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК РІЗНОВИД СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ: СУТНІСТЬ, ТЕХНОЛОГІЇ, ДОМІНУЮЧІ ДИСКУРСИ

Анотація: В статті розглядаються особливості концепту гібридної війни, описуються її основні технології та домінуючі дискурси, загальні контури можливих політичних стратегій та управлінських рішень щодо зміцнення національної безпеки відповідно до викликів гібридної війни. Гібридна війна розглядається як специфічний різновид соціально-політичних конфліктів; визначається сутність гібридної війни.

Показано, що гібридна війна, як тип соціально-політичного конфлікту міждержавного рівня, розвивається як поступова ескалація з використанням тактики «керованого хаосу», активізацією антинаціональної, антисоціальної мобілізації в різних формах. Військова фаза гібридної війни розгортається на піку соціально-політичного конфлікту з метою примушення країни-жертви до миру на умовах країни-агресора. У випадку ефективного досягнення поставлених цілей в результаті використання технологій гібридної війни, держава-агресор може виступити в ролі миротворця у розв'язаному нею ж соціально-політичному конфлікті. В іншому випадку, держава, що є агресором може застосувати класичні засоби збройної агресії на території держави-жертви конфлікту.

Проаналізовані особливості дискурсу «гібридної війни» в країнах, що входять у різні цивілізаційні ареали. Показана неузгодженість дискурсів щодо інтерпретації гібридної війни, намічені шляхи подолання зазначеної неузгодженості. На думку авторів, найбільш перспективною у поясненні сутності та витоків гібридної війни в суспільно-політичних та управлінських науках є лінія аналізу з акцентом на її класовій природі. На основі емпіричних досліджень масової свідомості в зоні військового конфлікту на Донбасі робиться висновок про переважно класове визначення характеру війни мешканцями Донбасу. Обгрунтовано, що для постконфліктного врегулювання суспільного життя, розбудові демократичних інституцій пояснення війни на цивілізаційній основі має небезпечні, репресивні інтенції для прав та свобод людини. Обгрунтована наявність історичних витоків, аналогів та протоформ гібридної війни, що спростовує тезу про унікальність подій 2014 року на Донбасі.

Ключові слова: гібридна війна, дестабілізація, соціально-політичний конфлікт, національна безпека, соціальна технологія.

Постановка проблеми. Збройний конфлікт на Сході України 2014-2019 рр. в українському академічному, суспільному та політичному дискурсах часто характеризують як «гібридна війна», яка поєднує традиційні та нетрадиційні форми, військові та невійськові тактики. В країнах зі слабким урядовим апаратом та неефективними інститутами публічного управління загроза застосування гібридних технологій збільшується. Гібридна війна, на думку М. Галеотті (M. Galeotti) – це, насамперед, державний тест на стійкість та ефективність соціально-політичного управління [1]. Не дивлячись на єдність в експертній думці щодо використання проти

української державності комплексних соціальних технологій, вивчення і попередження яких складає основу національної безпеки, концепт гібридної війни піддається критиці. Дана характеристика війни ще не є усталеною, не набула чіткого та однозначного визначення в суспільних й соціально-гуманітарних науках.

Мета публікації полягає у розгляді гібридної війни як специфічного різновиду соціально-політичних конфліктів, її сутність, особливості, а також критичний аналіз даного концепту з огляду на домінуючі дискурси, оскільки як Україні, так і в інших державах світу він не має усталеного визначення і наразі відсутній в офіційних міжнародно-правових документах. На підтвердження цьому погодимося з дослідниками з Норвезького інституту міжнародних відносин, які вказують, що «міжнародний консенсус щодо «гібридної війни» очевидний: цього ніхто не розуміє, але всі, включаючи НАТО та Європейський Союз, погоджуються, що це проблема» [2]. Не вживається цей концепт і у воєнних доктринах одних з найбільш потужних у військовому відношенні сучасних держав – США та Російської Федерації [3]. Не має згадки про нього і у Воєнній доктрині України – офіційному державному документі, що є цілісним системним баченням причин виникнення, сутності і характеру сучасних воєнних конфліктів, принципів і шляхів запобігання їх виникненню, підготовки державних інституцій до потенційного воєнного конфлікту [4]. Зокрема, у доктрині збройних сил США на офіційному рівні визнаються лише два типи ведення війни: звичайний (conventional warfare) та нестандартний (irregular warfare) [5].

Джерельною базою статті є роботи вітчизняних дослідників Є. Магди, В. Горбуліна, І. Рущенко, в роботах яких розглянуті особливості і деякі з технологій гібридної війни. Епістемологічний аналіз концепту гібридної війни здійснив український соціолог І. Кононов. Серед закордонних вчених важливими для написання наших наукових розвідок були роботи М. Бонда, М. Галеотті, О. Манеа, П. Перніка, А. Якобса, Е. Хантера, Ф. Хоффмана, І. Яшина, В. Герасимова. Науковою проблемою, що була розглянута в даній статті, є неузгодженість дискурсів щодо інтерпретації гібридної війни у співставленні з результатами соціологічних даних (на основі використання методу опитування у цільових групах), в яких би визначалось ставлення пересічних громадян до причин даного типу соціально-політичного конфлікту. В статті робляться спроби визначити загальні контури можливих політичних стратегій та управлінських рішень щодо зміцнення національної безпеки відповідно до викликів гібридної війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи незначний період теоретичної концептуалізації та практичної актуалізації дефініції гібридної війни, слід зазначити суттєву недостатність в науковій літературі глибоких, змістовних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених щодо визначення її сутності і особливостей. Не дивно, що на вищому адміністративному, управлінському рівні українська держава виявилась не підготовленою інтелектуальними та організаційними ресурсами до протидії специфічним підривним соціальним технологіям гібридної війни. Науково-дослідницька база з даного питання була вкрай обмеженою і містила фрагментарні уявлення щодо різних особливостей гібридної війни в Україні та за кордоном. Більш того, навіть армії НАТО, на думку деяких вчених-аналітиків, що працюють у Міжнародному інституті стратегічних студій (International Institute of Strategic Studies), не є готовими до опору загрозам гібридної війни, особливо, в аспекті протидії терористичних дій [6].

В цьому контексті відзначимо, що змістовною і комплексною є колективна монографія фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, в якій у вітчизняній науці чи не вперше розглянуто явище «світової гібридної війни» в контексті агресії РФ проти України, її особливості у воєнній, політичній, економічній, соціальній, гуманітарній та інформаційній площинах [7]. Автори монографії

стверджують, що концепт гібридної війни вийшов з Корпусу морської піхоти США, який за родом своєї діяльності змушений об'єднувати прийоми різних родів військ [7, с. 29]. Пізніше в США (в часи президентства Джорджа Уокера Буша 2001 – 2009 рр.) цей термін використовувався для позначення військових операцій в країнах, що «не відбулися», або в тих, які наближаються до такого стану. В таких операціях гібридні війни розглядалися як механізм експорту демократії. Армійські підрозділи повинні володіти навичками поєднувати військові операції з місіями гуманітарного характеру [8]. Отже, в західному цивілізаційному дискурсі (США і країнах НАТО) концепт «гібридної війни» базується на класичній модернізаційній теорії для опису військових операцій в державах, що «не відбулися».

Плідними є також дослідження Є. Магди, в монографії якого знайшлося місце історичному, енергетичному, інформаційно-психологічному аспектам гібридної війни [9]. Висвітлені в окремих публікаціях причини і особливості використання соціальних технологій гібридної війни з увагою до управлінсько-адміністративних компонентів [10-12]. В закордонних дослідженнях вказується на те, що технології гібридної війни, крім власне збройної складової, включають інформаційну пропаганду, психологічний тиск, заохочення дезертирства та сепаратизму, атаки у кіберпросторі [13-15].

Загальним місцем у різних інтерпретаціях гібридної війни є визначення її сутності як акту агресії однієї держави проти іншої з метою підпорядкування її інтересів, сукупності підготовлених дій військового, інформаційного, економічного, дипломатичного характеру за посередництвом не офіційних формувань, представлених військовими (часто партизанськими) і громадськими організаціями, місцевим населенням, зв'язок з якими формально заперечується. Гібридна війна не є унікальним явищем, яке має місце винятково в нашій країні. Ще задовго до подій 2014 р. її технології в різних варіаціях розроблялися і випробувалися в різних військово-політичних конфліктах (як приклади – участь Радянського Союзу та США у війні у В'єтнамі, Кореї; війна на Близькому Сході між Ізраїлем та «Хезболлою» 2006 р.).

Держава, яка реагує на соціально-політичний конфлікт технологіями гібридної війни, не позиціонує себе учасником збройного протистояння, характеризуючи її як громадянський конфлікт. Зокрема, В. Герасимов, що займав одну з найвищих військових посад у Збройних Силах РФ (начальник Генерального штабу), висловив думку, що в сучасному соціально-політичному протистоянні держав існує тенденція зміщення у бік широкого застосування невоєнних заходів політичного, економічного, інформаційного, гуманітарного характеру із залученням протестного потенціалу населення в стані противника: «...Самі правила війни істотно змінилися. Зросла роль невійськових способів в досягненні політичних і стратегічних цілей, які в ряді випадків за своєю ефективністю значно перевершили силу зброї» [16]. Особливістю російського дискурсу гібридної війни є її розгляд як технології міждержавної боротьби, конфронтації, етап експорту «кольорових революцій» в інші регіони світу: «...метою нової хвилі «кольорових революцій» є не Україна і не режим Януковича, а Росія, її суверенітет, територіальна цілісність... події кінця 2013 - 2014 рр. в Україні – остання генеральна репетиція такої революції, її обкатка на країні з подібним менталітетом, культурою і цивілізаційною ідентичністю ...» [17, с. 27]. Не важко побачити, як в російському дискурсі гібридної війни як бойової політехнології, що може бути застосована проти Росії, криються ідеологічні конструкції, мета яких – легітимація існуючої авторитарної політичної системи та влади, консолідація населення через зовнішню загрозу. Як правило, відповідальність за поширення стратегій гібридних воєн і гібридних загроз, їх тестування в ряді конфліктів в різних районах світу, що містить пряму загрозу національній безпеці Росії, переноситься на США і НАТО.

Нідерландський генерал-майор у відставці, Франк ван Каппен, вважає, що у випадку гібридних війн держава, що є суб'єктом агресії, для вчинення протиправних дій, залучає бойовиків-виконавців переважно з числа груп місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими на офіційному дипломатичному рівні заперечується. Країни, що опинилися на межі геополітичних розломів, приречені на те, щоб перетворитись на арену військових дій [18].

Основними технологіями, які інспіруються проти обраної для агресії держави є:

1. Пропаганда, що переростає в інформаційні й кібервійни для роздмухування та загострення суспільних суперечностей, маніпулювання свідомістю великих мас населення та розпалювання громадянської ненависті. Більше того, Міністр оборони РФ С. Шойгу не приховуючи свого ставлення до цієї компоненти війни відзначає, що «настав той день, коли ми всі визнали, що слово, камера, фотографія, Інтернет і взагалі інформація стали ще одним видом зброї, ще одним видом Збройних сил» [19]. В цьому контексті стає зрозумілим, чому в Криму використання військової сили в такому випадку взагалі стало зайвим [20].

2. Запровадження ембарго на ввезення товарів для створення економічних проблем, протидії соціально-економічних зв'язкам з іншими державами.

3. Організація локальних сепаратистських рухів, спотворення процедур демократичного волевиявлення (проведення референдумів через довільну трактовку норм як державного, так і міжнародного права: т.зв. «референдуми» в АР Крим і Донбасі виправдовувались (декларація ООН) правом народів (націй) на власне самовизначення), залучення до масових народних акцій та мітингів організованих груп провокаторів. Важливу роль тут відіграли кримінальні структури.

4. Організаційна, військово-технічна, кадрова, управлінська підтримка у створенні нерегулярних незаконних збройних формувань («ополченців», «повстанців», «партизанів»).

5. Використання терористичних дій (захоплення адміністративних, комерційних, силових організацій та ін.).

6. Проведення бойових операцій всередині населених пунктів, з прикриттям мирним населенням і широким залученням контрольованих засобів масової інформації для свідомої фальсифікації фактів (синтетичне поєднання технологій інформаційної війни та прямих військових дій).

7. Дипломатичні технології з переконанням політичних еліт різних держав світу у певній картині соціальної реальності, залякування представників адміністративного апарату і місцевого бізнес-істеблішменту, утворення альянсів з частиною опозиційних політичних і економічних еліт.

8. Технології психологічного тиску через передислокацію частин бойової техніки та армійських підрозділів, проведення військових навчань біля кордонів супротивника (силове залякування).

Отже, гібридна війна, як тип соціально-політичного конфлікту міждержавного рівня, розвивається як поступова ескалація з використанням тактики «керованого хаосу», активізацією антинаціональної, антисоціальної мобілізації в різних формах. Військова фаза гібридної війни розгортається на піку соціально-політичного конфлікту з метою примушення країни-жертви до миру на умовах країни-агресора. У випадку ефективного досягнення поставлених цілей в результаті використання технологій гібридної війни, держава-агресор може виступити в ролі миротворця у розв'язаному нею ж соціально-політичному конфлікті. В іншому випадку, держава, що є агресором може застосувати класичні засоби збройної агресії на території держави-жертви конфлікту.

Військові події на Донбасі та анексія Автономної Республіки Крим засвідчили не готовність вищих управлінських кадрів до сучасних специфічних загроз гібридної агресії та викликів національній безпеці, з використанням специфічних соціальних технологій, спроби протидії яким виявились не ефективними. Для зміцнення національної безпеки це засвідчило необхідність розробки та реалізації нової політичної стратегії і відповідно нових державно-управлінських рішень:

1. Створення передумов для підвищення та мобілізації людського капіталу української держави, науково-дослідних інституцій для глибшого вивчення, прогнозування та попередження загроз національній безпеці, «підривних» соціальних технологій, розробки комплексних законодавчих, освітньо-інформаційних, збройних заходів їх протидії. Важливим є підвищення соціального статусу експертів у відповідних царинах, фінансування відповідних науково-дослідницьких програм, з перспективою залучення їх результатів в суспільну практику. Національний інститут стратегічних досліджень – єдина державна організація, яка здійснює наукове супроводження повноважень у сфері національної безпеки України Президентом України, Радою національної безпеки і оборони України [21]. Урядом України ще у 2010 р. були ліквідовані Інститут проблем національної безпеки і Національний інститут проблем міжнародної безпеки.

2. Заходи щодо підвищення професіоналізму військовослужбовців Збройних Сил України, законодавчі процедури зміни кадрового офіцерського складу відповідно професійним та морально-етичним принципам, а не політичної кон'юнктури. Під час проведення АТО (наразі, за новим визначенням «операції об'єднаних сил») важливу допомогу військовим силам України надавали добровольчі волонтерські об'єднання, які за результатами соціологічних опитувань користуються найбільшою довірою серед населення. Тому важливо, щоб Збройні Сили України формували плідні зв'язки з громадянським суспільством, взаємодіючи з ним у питаннях, які є основою національно-державної безпеки. Долучення напрацювань соціальної психології та воєнної соціології до військової теорії у університетах та академіях, що зайняті підготовкою кадрових офіцерів для Збройних Сил України, може стати допоміжним інструментом ведення військових дій (яка в умовах гібридної агресії не зводиться до традиційних форм ведення війни), а також налагодження плідних зв'язків з місцевим населенням.

3. З-під політичного впливу повинна бути виведена робота спецслужб та поліції. В цьому напрямку вже робляться певні кроки. Передбачені заходи з деполітизації, демілітаризації, децентралізації, ліквідації дублюючих підрозділів та об'єднання підрозділів зі спорідненими функціями МВС, атестації в системі Міністерства, формування механізмів контролю за діяльністю правоохоронців з боку громадськості (тексти документів «Концепція першочергових заходів по реформуванню МВС», «Проект стратегії розвитку органів внутрішніх справ України»), зокрема, до складу кадрових та екзаменаційних комісій повинні включатись представники громадянського суспільства (неурядові організації), органів місцевого самоврядування, місцевої громади [22; 23].

Прийняття рішень щодо реформування поліції, оцінки щодо її ефективності повинно відбуватись не тільки базуючись на офіційних звітах їх представників, але й орієнтацією на громадську думку пересічних громадян. В тексті «Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України» для цього шляхом опитувань громадської думки передбачається моніторинг, регулярне оцінювання діяльності поліції та криміногенної ситуації, тому як рівень довіри громадян до поліції традиційно є дуже низьким. Соціальна відчуженість, корумпованість, нерозвиненість комунікативних навичок працівників органів внутрішніх справ у контактах з населенням призводить до

сприйняття поліції як органу захисту інтересів вищих прошарків населення, бажання уникнення особистісних контактів з ними.

Результати реформування правоохоронної системи та Збройних Сил України залежать значною мірою від того, наскільки зміниться внутрішня мотивація залучених у ці структури людей. Внутрішня мотивація, патріотичні цінності є однією з вирішальних умов формування професіоналізму [24; 25]. І тут важливою є не тільки створення системи матеріальних заохочень і соціальних гарантій, але й формування духовних установок та моральних чеснот особистості: почуття професійного покликання, гордості.

Важливими в контексті перспектив реінтеграції Донбасу та практики державотворення є вивчення вітчизняними дослідниками різноманітних аспектів мобілізації у соціумі (соціетальна, політична та військова) [26-28], можливих державних заходів щодо подолання наслідків насилля в процесі постконфліктного відновлення, соціально-політичних, соціально-психологічних та соціально-економічних особливостей державної політики в постконфліктних суспільствах [29; 30]. При цьому як показує практика постконфліктного ігнорування місцевого контексту при розбудові миру механічним просуванням правових норм і соціально-політичних інститутів «старого світу» часто ускладнювало даний процес, тому доцільним є використання наукових розробок, що показують історичні особливості формування регіональних ідентичностей [31].

Повертаюсь до питання розгляду специфічних дискурсів гібридної війни, відзначимо, що в Україні російсько-українська війна розглядається переважно в рамках цивілізаційного підходу [12; 32]. На думку І. Кононова, це передбачає конструювання ідентичності України в певних цивілізаційних кордонах, країни яких перебувають в стані непримиренного антагонізму. Україна географічно розташовується на зламі полярних соціальних світів, між цивілізаціями Сходу і Заходу. Конфлікт між Москвою та Києвом пролягає у ментальній, ціннісній, світоглядній та ідеологічній несумісності соціальних світів. В цих теоретичних уявленнях джерела війни – у культурно-ціннісному типі конфлікту, а не конфлікти інтересів пануючих політичних і економічних угруповань та класів. Народні маси в такому фокусі розуміння джерел війни є ворогуючими суб'єктами різних цивілізаційних утворень, а владні класи встановлюють та легітимізують кордони свого правління. Гібридні війни – це війни елітних груп, які приватизують державні інститути і використовують їх ресурси для партикулярних цілей. Загалом цей концепт, на його думку, є наслідком дестабілізації світової капіталістичної системи, появи транснаціональної буржуазії, формування неопатримоніальних режимів. У сучасних неопатримоніальних революцій є одна особливість. Вони відбуваються не просто тоді, коли розколюється еліта всередині країни, але і коли її «революційні» фракції отримують підтримку від потужних груп транснаціональної буржуазії. Політичний вплив транснаціональної буржуазії, що виникла в результаті формування системи транснаціонального капіталізму, досягається через фінансування партій, НДО, ЗМІ, аналітичних центрів. Через цей вплив політичне життя, «революційні рухи» та війни в сучасному світі набули проектного характеру. У середовищі сучасних елітних груп суспільні перетворення (революції, війни) сприймаються як проекти, що вимагають коштів [33, с. 72-74]. Для постконфліктного врегулювання суспільного життя, демократичних інституцій та соціальних практик загалом пояснення війни на цивілізаційній основі має небезпечні, репресивні інтенції. Цим відкривається простір для встановлення монопольного права на істину та ідеологічного остракізму всіх незгодних з системою пануючих ідей, установок і поглядів. Концепт гібридної війни в Україні, як і в Росії, перетворився на один з компонентів легітимізації влади правлячого класу.

Чи розділяють українські громадяни уявлення про війну на Донбасі як цивілізаційний конфлікт, чи сприймають її в смислових категоріях інших підходів щодо пояснення війни? Дослідницьким колективом кафедри філософії і соціології ЛНУ ім. Т. Шевченка, в 2018 р. в ході реалізації проекту «Масова свідомість в зоні військового конфлікту на Донбасі» опитувались громадяни північної території Луганської області (опитування за місцем проживання у довірчих групах, обсяг вибірки – 200 респондентів) [34, с. 43]. Розподіл відповідей респондентів свідчить про їх слабкі можливості оцінювати війну на Донбасі в категоріях цивілізаційного конфлікту (таблиця 1)¹.

Таблиця 1. Розподіл відповідей на питання «Як можна охарактеризувати події війни на Донбасі?» (у % від числа опитаних)

№	Варіанти відповідей	%
1.	Боротьба США та Росії за сфери впливу	19
2.	Громадянська війна в Україні	25
3.	Конфлікт елітних груп, який вчасно не потушили і він розгорівся у воєнну пожежу	31
4.	Боротьба Донбаського народу за незалежність	15
5.	Російсько-українська війна	22
6.	Боротьба олігархів за прибуток і сфери впливу в регіоні	36
7.	Кара Господня за гріхи	7
8.	АТО з метою ліквідувати сепаратизм	10
9.	Що ще	1
	Всього	166

За даними, отриманими у ході цього проекту, про це свідчить і те, що більшість мешканців Донбасу не сприймають цю війну як власну (таблиця 2)².

Таблиця 2. Розподіл відповідей на запитання «Які Ви б дали рекомендації президенту України щодо зовнішньої політики» (у % від числа опитаних)

	Варіанти відповідей	Хвиля 1	Хвиля 2	Хвиля 3
1.	Добиватися нейтрального статусу, не входити у військові блоки	39	42	37
2.	Добиватися вступу у ЄС	12	13	19
3.	Добиватися вступу у НАТО	6	4	4
4.	Повернутися до ідеї створення Митного союзу	11	16	13
5.	Проводити політику стратегічного партнерства зі США	1	8	7
6.	Піти на поступки з Росією і заключити союзний договір	20	8	15
7.	Інше	7	7	4
8.	Немає відповіді	3	3	1
	Всього	100	100	100

¹ Табличні дані використані з даних проекту дослідницького колективу кафедри філософії і соціології ЛНУ ім. Т. Шевченка 2018 р. «Масова свідомість в зоні військового конфлікту на Донбасі»

² Табличні дані використані з даних проекту дослідницького колективу кафедри філософії і соціології ЛНУ ім. Т. Шевченка 2018 р. «Масова свідомість в зоні військового конфлікту на Донбасі».

Отже, для значної частини мешканців Донбасу (в рамках даного проекту вільного від окупації) характерне класове, а не цивілізаційне визначення війни: переважаючою причиною війни на Донбасі визнається конфлікт правлячих класів. За даними всеукраїнського дослідження КМІС «Ефективність державної політики у сфері інформаційної безпеки напередодні виборів» (жовтень 2018 р.), на них же, як суб'єктів прийняття політичних рішень (зокрема, на президента України), майже половина українських громадян поклало надію на встановлення миру [35; 36]. Схожі дані були отримані нами під час проведення фокус-груп в рамках національного дослідження міжнародного глобального дослідницького проекту «Один мільйон голосів – 2» (жовтень 2017 – січень 2018 рр.). Наявність класової позиції щодо війни на Донбасі серед української молоді (її визначення як своєрідного засобу збагачення правлячих політичних та економічних еліт) є одним з чинників демотивації брати участь у військовій мобілізації [27].

Висновок і перспективи подальших наукових пошуків. Гібридна війна, як тип соціально-політичного конфлікту міждержавного рівня, розвивається як поступова ескалація з використанням різних форм і методів психологічного тиску та інформаційних технологій маніпуляції масовою свідомістю, розпалювання громадянської ненависті, погіршення стану функціонування економіки, спотворення демократичних процедур реалізації народного права, занурення у хаос системи публічної влади, дипломатичні технології. Невійськові форми боротьби передбачають використання тактики «керованого хаосу», активізацію антинаціональної, антисоціальної мобілізації в різних формах: сепаратистські рухи, використання тактики терористичних дій, масові заворушення, силове захоплення адміністративних будівель. Військова фаза гібридної війни розгортається на піку соціально-політичного конфлікту з метою примушення країни-жертви до миру на умовах країни-агресора.

Загальними контурами можливих політичних стратегій та управлінських рішень щодо зміцнення національної безпеки відповідно до викликів гібридної війни є створення передумов для підвищення та об'єднання людського капіталу української держави, розробки комплексних законодавчих, освітньо-інформаційних, збройних способів її протидії; заходи щодо підвищення професіоналізму та патріотизму Збройних Сил України; виведення з політичного впливу роботи спецслужб та поліції.

Дискурс «гібридної війни» має свої особливості в країнах, що входять у різні цивілізаційні ареали. Перспективнішою за цивілізаційну концептуальну рамку у поясненні сутності та витоків гібридної війни в суспільно-політичних та управлінських науках, на нашу думку, є лінія аналізу з акцентом на її класові природі: як проектних технологій транснаціонального капіталістичного класу, що реалізуються здебільшого у неопатримоніальних політичних режимах. Саме класова природа гібридної війни розцінюється народними масами як переважаюча, за різними даними соціологічних проектів (проект «Масова свідомість в зоні військового конфлікту на Донбасі» ЛНУ ім. Т. Шевченка, дані національного дослідження міжнародного глобального дослідницького проекту «Один мільйон голосів – 2», соціологічні дані КМІС). Розвиток класового підходу з використанням методології світ-системного аналізу є перспективним напрямком подальших досліджень гібридного типу війн (виявлення багатшарової конфігурації її учасників у просторовому вимірі «ядро-полупериферія-периферія»; соціально-класова приналежність індивідів, що безпосередньо залучаються для проведення бойових дій; ідеологічні механізми залучення та обґрунтування соціально-політичних конфліктів гібридно-військового характеру).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Galeotti M. Hybrid War as a War on Governance [Electronic resource] / M. Galeotti // Small Wars Journal. – 2015. – August 19. – Access mode: <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hybrid-war-as-a-war-on-governance>
2. MCDC Countering Hybrid Warfare Project: Understanding Hybrid Warfare A Multinational Capability Development Campaign project. – Access mode: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/647776/dar_mcdc_hybrid_warfare.pdf.
3. Черниш В. Що відбувається на Сході України. Ще раз про термінологію // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/media-law/law/scho-vidbuvaetsya-na-skhodi-ukraini-she-raz-pro-terminologiyu/>
4. Военна доктрина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>
5. Doctrine for the Armed Forces of the United States [Electronic resource]. – Access mode : <https://fas.org/irp/doddir/dod/jp1.pdf>
6. Military Balance 2015: Report. (2015, February). International Institute for Strategic Studies [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.iiss.org/en/publications/military%20balance/issues/the-military-balance-2015-5ea6>
7. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К; НІСД, 2017. – 496 с.
8. Bond M. Hybrid War: A New Paradigm for Stability Operations in Failing States. Strategy Research Project / Colonel Margaret S. Bond. – U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Carlisle, PA, 2007. – 25 p. – Available at: <http://www.comw.org/qdr/fulltext/0703bond.pdf>
9. Магда Є.В. Гібридна війна: вижити і перемогти. – Х.: Віват, 2015. – 304 с.
10. Яшин И. Гибридная агрессия Кремля. Аналитический обзор // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.4freerussia.org
11. Yenin M. N. Terrorist organizations and social technologies in conditions of the hybrid war // Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. – Київ; Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – № 3/4 (31/32). – С. 24 – 29.
12. Рущенко І.П., Гібридна агресія та громадянський спротив у Харкові 2014 р.: уроки першої фази російсько-української війни // Український соціум. – 2016. – № 3(58). – С. 88 – 99.
13. Galeotti, M., Manea, O. (2015, August 19). Hybrid War as a War on Governance. Small Wars Journal [Electronic resource]. – Access mode: <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hybrid-war-as-a-war-on-governance>
14. Jacobs, A., Lasconjarias, G. (2015). NATO’s Hybrid Flanks: Handling Unconventional Warfare in the South and the East: Research Paper. Rome: Research Division – NATO Defense College. [Electronic resource]: – Access mode: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/sede/dv/sede011015researchpaper_nato/_sede011015researchpaper_nato_en.pdf
15. Kenneth, G. (Ed.). (2015). Cyber War in Perspective: Russian Aggression Against Ukraine. NATO Cooperative Cyber Defense. Tallinn. [Electronic resource]. – Access mode: https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/CyberWarinPerspective_full_book.pdf
16. Герасимов В. Ценность науки в предвидении // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.vpk-news.ru/ARTICLES/14632

17. Манойло А. В. Украинский кризис и «управляемый хаос»: след «цветных революций» Арабской весны // Власть. – 2014. – №4. – С. 24 – 28.
18. Корнієнко Софія. Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен // Радіо Свобода, 27.04.2014. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25363591.html>
19. Шойгу назвал журналистику мощным видом вооруженных сил. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.interfax.ru/russia/432737>
20. Єнін М. Соціальні технології і ідеологічна складова розпалювання війни на Донбасі // Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 20-го століття, 1914-2014: Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 27-28 листопада 2014 р.) / Укладачі А. А. Мельниченко, П. В. Кутуєв, А. О. Мігалуш. – К.: Політехніка, 2014. – С. 177-178.
21. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
22. Концепція першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ. Офіційний веб-сайт МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1221414>
23. Проект стратегії розвитку органів внутрішніх справ України. Офіційний веб-сайт МВС України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1221365>
24. Єнін М. Н. Нові управлінські рішення щодо посилення національної безпеки в контексті військових подій в Україні. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «В. М. Глушков - піонер кібернетики» (2014 р. м. Київ) / Укладачі: Б. В. Новіков, А.А.Мельниченко та ін./ - К.: Видавництво «Політехніка». – С. 196 – 198.
25. Кутуєв П., Чолій С. Мобілізація на пострадянському просторі: між імперативами модернізації та загрозами демодернізації // Ідеологія і політика. – 2018. – №2 (10). – С. 4 – 24.
26. Чолій С. Державні ідеології комплектування збройних сил в (Східно-) Європейському регіоні // Ідеологія і політика. – 2018. – №2 (10). – С. 25 – 60.
27. Єнін М. Н. Ідеологічні форми та ціннісні модифікації патріотизму української молоді (на основі аналізу модернованих групових дискусій) // Ідеологія і політика. – 2018. – №2 (10). – С. 61 – 93.
28. Василець О., Єнін М. Патріотичне виховання української молоді: механізми раціоналізації // Youth in Central and Eastern Europe. Sociological Studies. – 2017. – №2 (8). – С. 87 – 100.
29. Багінський А. Заходи держави в постконфліктному суспільстві // ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2019. – № 1 (41). – С. 17 – 20.
30. Багінський А. Сучасні соціально-політичні конфлікти у структурному вимірі // ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2019. – № 2 (42). – С. 6 – 10.
31. Коржов Г.О. Регіональна ідентичність Донбасу: Генезис і тенденції розвитку в умовах суспільної трансформації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – №4. – С.38 – 51.
32. Рущенко І. П. Конфлікти в зоні АТО: зміст і методика виміру. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». Вип. 37. Харків, 2016. – С. 108–114.
33. Кононов И. Эпистемология концепта «гибридная война» // Грани. – 2017. – №10. – С. 61 – 80.

34. Кононов И. Теория массового сознания: возможности и ограничения в условиях неконвенциональной войны (по результатам исследований на свободной территории Луганской области) // Грани. – 2018. – № 5. – С. 28–47.

35. Єнін М., Зоріна А. Війна на Донбасі в цивілізаційному дискурсі та масовій свідомості мешканців України // Великі війни, великі трансформації, 1918-2018 роки: конфлікти та мир у ХХ і ХХІ сторіччях : Матеріали ІХ міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 26-27 листопада 2018 р.) / Укладачі А.А. Мельниченко, П.В. Кутуєв, А.О. Хом'як. Київ, 2018. – С. 186 – 189.

36. Зоріна А., Єнін М. Динаміка ідентичності та ставлення до воєнного конфлікту жителів підконтрольної та окупованої територій Донецької області Великі війни, великі трансформації, 1918-2018 роки: конфлікти та мир у ХХ і ХХІ сторіччях : Матеріали ІХ міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 26-27 листопада 2018 р.) / Укладачі А.А. Мельниченко, П.В. Кутуєв, А.О. Хом'як. Київ, 2018. – С. 192 – 193.

ГИБРИДНАЯ ВОЙНА КАК РАЗНОВИДНОСТЬ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ КОНФЛИКТОВ: СУЩНОСТЬ, ТЕХНОЛОГИИ, ДОМИНИРУЮЩИЕ ДИСКУРСЫ

Аннотация: В статье рассматриваются особенности концепта гибридной войны, описываются ее основные технологии и доминирующие дискурсы, общие контуры возможных политических стратегий и управленческих решений по укреплению национальной безопасности в соответствии с вызовами гибридной войны. По мнению авторов, наиболее перспективной в объяснении сущности и истоков гибридной войны в общественно-политических и управленческих науках является линия анализа с акцентом на ее классовую природу. Для постконфликтного урегулирования общественной жизни и развития демократических институтов объяснение войны на цивилизационной основе имеет опасные, репрессивные интенции для прав и свобод человека.

Ключевые слова: гибридная война, дестабилизация, социально-политический конфликт, национальная безопасность, социальная технология.

HYBRID WARFARE AS A KIND OF SOCIO-POLITICAL CONFLICT: ESSENCE, TECHNOLOGY, DOMINANT DISCOURSES

Summary: The article discusses the features of the concept of hybrid war, describes its main technologies and dominant discourses, the general outlines of possible policy strategies and management decisions to strengthen national security in response to the challenges of hybrid war. Hybrid war is seen as a specific kind of socio-political conflict; the essence of a hybrid war is determined.

It is shown that hybrid war, as a type of socio-political conflict of the interstate level, develops as a gradual escalation with the use of "managed chaos" tactics, activation of anti-national, anti-social mobilization in various forms. The military phase of the hybrid war unfolds at the height of socio-political conflict in order to force the victim country to peace on the terms of the aggressor country. In the event that the objectives of the hybrid warfare are effectively achieved, the aggressor state may act as a peacemaker in the social and political conflict that it engages. Otherwise, the aggressor state may apply the classical means of aggression in the territory of the conflict state.

The peculiarities of the hybrid war discourse in the countries of different civilizational areas are analyzed. The discrepancy of the discourses on the interpretation of the hybrid war is shown, the ways of overcoming the discrepancy are outlined. According to the authors, the most promising in explaining the nature and origins of hybrid war in the socio-political and administrative sciences is the line of analysis with emphasis on its class nature. On the basis of empirical studies of mass consciousness in the zone of military conflict in the Donbass, it is concluded that the predominantly class characterization of the war by the inhabitants of Donbass. It is substantiated that for post-conflict regulation of public life, for building democratic

institutions, explaining war on a civilizational basis has dangerous, repressive intentions for human rights and freedoms. The existence of historical origins, analogues and protoforms of hybrid war is substantiated, which refutes the thesis about the uniqueness of the events of 2014 in Donbass.

Keywords: hybrid warfare, destabilization, socio-political conflict, national security, social technology.